

Bilaga 3. Sammanfattning av utredningens förslag i SOU 2022:57 - Ett stärkt skydd för civilbefolkningen vid höjd beredskap

Ett moderniserat skyddsrumsbestånd

1. En ny lag om skyddsrum och skyddade utrymmen

Utredningen föreslår en ny lag om skyddsrum med tydligare bestämmelser som reglerar ansvaret för olika frågor, bestämmelser om skyddade utrymmen och vissa nya tillämpningsbestämmelser. Utredningen föreslår dessutom en ny förordning som ska komplettera den nya lagen. Dessutom föreslås vissa ändringar i förordningen (2015:1053) om totalförsvar och höjd beredskap samt plan- och bygglagen (2010:900).

I nuvarande lag (2006:545) om skyddsrum ska den som ska utföra byggåtgärder som omfattas av lagen som kräver bygglov och anmälan, underrätta MSB, enligt underrättelseskyldigheten. Denna process tillkom däremot under en tid i Sverige när inga avsikter att bygga skyddsrum fanns. Dessutom fattade Statens räddningsverk föreskrifter om undantag från underrättelseskyldigheten, vilket innebär att någon egentlig handläggning enligt ovan process aldrig genomförts. Om underrättelseskyldigheten skulle upphävas skulle kommunerna behöva hantera beslut om byggande av skyddsrum och en mängd förfrågningar från exploatörer och blivande byggherrar avseende alla typer av byggåtgärder där skyddsrum ska byggas. Detta bedömer inte utredningen som lämpligt. Att mindre skyddsrum byggs i fastigheter med en- eller tvåfamiljshus är inte heller nödvändigt eller lämpligt.

Utredningen föreslår i stället att regeringen (eller den myndighet som regeringen beslutar om, förslaget MSB) ska underrättas för ett visst avgränsat antal byggåtgärder inom vissa avgränsade områden. Detta kan gälla flerbostadshus, större byggnader eller byggnader för specifika ändamål där många kommer att arbeta (särskilt offentlig verksamhet). Förslaget innebär därmed att det ska framgå av såväl nya skyddsrumslagen som nya skyddsrumsförordningen att MSB både kan föreskriva om undantag från underrättelseskyldigheten och föreskriva vilka byggnader eller anläggningar som ska omfattas av denna skyldighet. Utredningen bedömer det genom att begränsa antalet bygglovsärenden som berörs av skyddsrumskravet, blir mer förutsägbart för exploatören, byggherren och dessutom kommunerna. Bevis om besked om skyddsrum ska inhämtas och vara en förutsättning för startbesked och vara en del av ansökan om bygglov enligt PBL.

2. Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps centrala roll på skyddsrumsområdet ska tydliggöras och förstärkas

Utredningen föreslår att MSB fortsatt ska ha en nationell planeringsfunktion och bland annat besluta om var och i vilken omfattning skyddsrum ska finnas. De ska dessutom säkerställa enhetliga kvalitets- och kompetenskrav i hela Sverige, utbilda och certifiera, samt ansvara för registerföring och vägleda allmänheten.

3. Länsstyrelsen ska ansvara för kontroller av skyddsrum

Att länsstyrelserna blir ansvariga för kontroll av skyddsrum innebär att de ska kontrollera att inrättade skyddsrum har avsedd skyddsförmåga och förelägga ägaren till en byggnad eller annan anläggning att åtgärda eventuella brister. De kan också besluta om ersättning till den som är skyldig att utföra underhålls- eller förbättringsåtgärder samt förelägga fastighetsägare att utföra en förenklad egenkontroll. Utredningen bedömer att samtliga nuvarande skyddsrum behöver kontrolleras inom de närmsta fem åren, och därefter med femårsintervall.

4. Nyproduktion av skyddsrum ska återupptas

Utredningen föreslår att staten, liksom tidigare, ska stå för merkostnaderna för att bygga nya skyddsrum och att MSB ska utreda behovet av nya skyddsrum. MSB ska även fortsatt besluta i enskilda fall om att skyddsrum ska byggas, både i samband med andra byggåtgärder som kräver bygglov och utan sådant samband, i befintliga byggnader och anläggningar. Dessutom ska nya s k skyddade utrymmen byggas.

5. Ett nytt system med skyddade utrymmen

De skyddade utrymmena ska fungera som ett komplement till skyddsrum och införas för att snabbt kunna öka tillgången till skydd i hela landet. Utredningen bedömer att det potentiellt finns användbara utrymmen som källare och tunnlar över hela landet. Däremot kan initialt de källare i skolor och parkeringsgarage där skyddsrum inte finns bli aktuella. Utredningen föreslår att kommunerna ska besluta om inrättande av skyddade utrymmen, och på begäran av regeringen eller MSB lämna upplysningar om utrymmen som är av betydelse för planering. Om staten eller regionen äger anläggningen ska MSB besluta att ett skyddat utrymme ska inrättas. Ägaren till en byggnad eller anläggning ska vara skyldig att bygga och utrusta ett skyddat utrymme enligt föreläggande av regeringen, MSB eller kommunen men har rätt till skäligen ersättning av staten för merkostnaden. MSB kunna besluta om ersättningen.

6. Kommunerna ska få ett informationsansvar i fråga om iordningställande och användning av skyddsrum

Syftet med att kommunerna ska få informationsansvar i fråga om iordningställande och användning av skyddsrum är för att utredningen antar låga kunskaper för både fastighetsägare och befolkningen om hur skyddsrummen ska ställas i ordning och användas.

7. Ansvaret för iordningställande av skyddsrum och skyddade utrymmen tydliggörs

Utredningen föreslår att ägaren (eller nyttjanderättshavaren) ska ansvara att skyddsrum och skyddade utrymmen är i iordningställda när behovet finns och regeringen beslutar om det.

8. Bättre möjligheter att besluta om avveckling av skyddsrum

Utredningen föreslår att ägare till en byggnad eller anläggning som behöver avveckla ett skyddsrum, också ska uppföra ett nytt (ersättningsskyddsrum) vilket också kan innebära rätt till ersättning om förbättringsåtgärder också ingår. MSB ska ansvara för avveckling av skyddsrum, medan kommunen och MSB ska kunna besluta om avveckling av

skyddade utrymmen. Ett beslut om avslag på ansökan om begränsning ska kunna överklagas, och avgifter för besiktning eller annan kontroll i samband med avveckling ska kunna tas ut.

9. Åtgärder i fråga om befolkningsskyddsrum och andra specialskyddsrum

Enligt utredningens kartläggning finns idag omkring 80 specialskyddsrum med plats för sammanlagt drygt 96 000 personer. Utredningen föreslår att MSB undersöker om dessa behöver bibehållas med befintliga funktioner.

Utredningen föreslår också att befattningar för iordningställande och drift av befolkningsskyddsrum och specialskyddsrum ska omfattas av civilplikt och att kommunerna, som i många fall är fastighetsägare till skyddsrummen, ska vara bemanningsansvariga för personalen. MSB ska stödja med kompetens för iordningställandet och driften, samt bidra med informationsinsatser.

Utrymning och inkvartering

1. Planering för utrymning och inkvartering i hela landet

Planeringen ska prioriteras i särskilt viktigt i strategiskt viktiga områden och sannolika mål vid väpnat angrepp.

2. MSB:s befogenheter ska även gälla inkvartering

Idag har MSB möjlighet att meddela föreskrifter för hur utrymning ska planläggas och att meddela beslut rörande vilka områden som ska planläggas för utrymning. Utredningen föreslår att MSB:s befogenheter ska gälla även inkvartering. Länsstyrelserna ska också få möjlighet att yttra sig innan beslut meddelas för vilka områden som ska planläggas, och när beslutet är fattat ta fram en inriktning för planeringen i länet. Därefter ska kommuner och regioner genomföra arbetet i respektive område. Beslut om vilka områden som behöver planläggas ska enligt utredningen fattas så snart som möjligt. Planen för området ska ses över minst vart femte år och invånarna ska känna till planen.

3. Kommuner och regioner ska få ersättning för kostnader för förberedande uppgifter

Utredningen föreslår att kommuner och regioner ska få ersättning för kostnader för förberedande uppgifter. Ersättningen ska bestämmas och betalas ut av MSB inom ramen för vad regeringen beslutar. Länsstyrelsen ska följa upp kommunernas tillämpning av lagen och ha möjlighet att föreslå att del av ersättningen ska reduceras för en kommun som inte fullgjort sina uppgifter, och MSB ska kunna besluta att så ska ske.

4. Kommunen åläggs ansvar för verkställighet av beslut om utrymning eller inkvartering

Regeringen eller Länsstyrelsen får idag besluta om utrymning. Förslaget syftar till att kommunerna ska verkställa beslutet, där också Polismyndigheten i vissa fall kan delta i verkställigheten. Kommunen ska även ha ett ansvar för inkvartering för de som utrymts från andra kommuner, vilket ska förtydligas i lag (2006:546) om utrymning och inkvartering m.m. under höjd beredskap.

5. Utrymning och inkvartering i fredstid

Utredningens uppdrag omfattade även utrymning och inkvartering i fredstid. Utredningen gör dock bedömningen att planeringen för utrymning och inkvartering vid höjd beredskap, även kan fungera vid behov i fredstid. Det föreslår därför ett förtydligande i lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO) att kommunen ska ha ett ansvar för inkvartering för de som utrymts från andra kommuner.

En ny stödorganisation för att genomföra insatser

1. En statlig beredskapsorganisation för räddningstjänst

Utredningen föreslår att det ska inrättas en statlig beredskapsorganisation för räddningstjänst i syfte att förstärka den kommunala räddningstjänsten i händelse av höjd beredskap. Organisationen ska bemannas av civilpliktiga, som antingen saknas grundutbildning med civilplikt eller endast gått en kort sådan, och de ska benämnas ”civilförsvarspersonal” och krigsplaceras hos MSB och ingå i deras beredskapsorganisation. Efter fem år ska civilförsvarspersonalen ha uppnått 3 000 personer. MSB föreslås att under höjd beredskap få besluta om fördelning av civilförsvarspersonalen till kommunernas organisationer för räddningstjänst.

2. Frivilliga försvarsorganisationer bör utföra grunden för en utökad medverkan av frivilliga i skyddet av civilbefolkningen

Utredningen föreslår en vidareutveckling av frivilligstödet hos de frivilliga försvarsorganisationerna. MSB och Försvarsmakten ska enligt 5 § förordningen (1994:524) om frivillig försvarsverksamhet, inom sina respektive ansvarsområden, fördela och betala ut organisationsstöd till organisationerna. De ska även komma överens om vilket uppdrag organisationerna kan ha inom totalförsvaret.

3. Behovet av en bättre samordnad och tydligt inriktad civil försvarsverksamhet i fråga om skyddet av civilbefolkningen

Utredningen föreslår att MSB, tillsammans med relevanta statliga myndigheter och med medverkan av frivilliga försvarsorganisationer, ska vidta åtgärder som syftar till en bättre samordnad och tydligt inriktad civil försvarsverksamhet i fråga om skyddet av civilbefolkningen. Även kommuner och regioner ska ges möjlighet att delta i arbetet.

4. Grundläggande uppgifter för frivilliga i skyddet av civilbefolkningen

Då det säkerhetspolitiska läget i Sverige har försämrats, finns även behov av att byta inriktning i uppgifterna för frivilliga i skyddet av civilbefolkningen från fredstida krisberedskap, till beredskap för väpnat angrepp. Utredningen bedömer att de frivilligas medverkan i de offentliga aktörernas åtgärder för skyddet av civilbefolkningen, ska innefatta stöd och hjälp när skyddsrum ska användas, första hjälpen för skadade, trygga försörjning av dricksvatten och livsmedel med mera. Försvarsorganisationerna ska därför utbilda inom dessa områden.

5. Utökad lokal organisering av frivilliga för insatser under höjd beredskap och fredstida förhållanden

Utredningen bedömer att de nuvarande lokala frivilliga resursgrupperna kan utgöra en grund för kommunerna att bygga upp betydligt större lokala frivilliga beredskapsgrupper. Grupperna bör bestå av utbildade medlemmar från frivilliga försvarsorganisationer. Idag

finns omkring 3 500 personer inom de frivilliga resursgrupperna, och bedömer att det finns behov av 11 000 personer i de lokala beredskapsgrupperna.

6. Befattningar i fråga om utrymningsledare och personal för iordningställande och drift av befolkningsskyddsrum ska omfattas av civilplikt

Utredningen föreslår att utrymningsledare och personal med ansvarar för iordningställande och drift av befolkningsskyddsrum och andras större specialskyddsrum, ska omfattas av civilplikt. Enligt utredningen behöver omkring 450 grundutbildas under kommande femårsperiod.

Länsstyrelserna ska enligt förslaget vara bemanningsansvariga för de civilpliktiga utrymningsledarna och genomföra för grund- och repetitionsutbildning för dessa. Kommunerna ska enligt förslaget vara bemanningsansvariga för den civilpliktiga personal som behövs för iordningsställande och drift.